

АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ГЕОГРАФИЯ

Павлина Векилка

Писмото на др. Тодор Живков до ЦК на ДКМС, публикувано на 20 юли 1978 г. под наслов „Учение и труд, жизнерадост и дръзновение“, предизвика голям интерес сред цялата наша общественост, макар че то имаше определен адресат. Това е така, защото в него се разглеждат въпроси, третиращи дейността на младежта, а това означава, че то засяга всички социални фактори и преди всичко образователната система, дейността на комсомола и работата на обществеността с комсомола.

В Писмото се разработва цялостна концепция за образованието, която ще залегне в основата на работата на предстоящия пленум на ЦК на БКП по образованието. Въз основа на задълбочен марксистически анализ на сегашното състояние — на постиженията и слабостите в работата с младежта — се разкриват съществени слабости на образователната система като един от най-важните социални фактори за формиране личността на младия човек.

Като се признават постиженията в изграждането на една нова социалистическа образователна система, се отчита, че „системата на образованието изостава от изискванията на сегашния етап. . . . Задачата сега е да се отиде докрай в осъществяването на основния замисъл на нашата образователна политика — всеки млад човек да получава определени научни знания, обща култура и идейно-политически кръгозор, определени производствени и технически навици, готовност за ефективен общественополезен труд, способност за творчество“ — се казва в Писмото. Главната цел на образователната система обаче си остава идеалът на социалистическото общество за многостранно развита личност.

Възприемането на този подход ще позволи да се преодолее неправилното разбиране на политехническият характер на нашето училище, да се върви по линията на израстване на младежи със солидна общообразователна, идеологическа, културна и професионална подготовка. В Писмото се отбелязва, че „следва да се промени и структурата на образователната система“, като се предлага нова структура с три блока: първи блок, обхващащ децата от 6 до 16-годишна възраст, в който се полагат основите на многостранното

развитие. Тук професионализацията е ненужна — основното е да се осигури развитието на заложите и качествата на младия човек. Учебната дейност и извънучилищните занятия трябва да гарантират широка общообразователна, идеологическа, политическа, културна, физическа и т. н., подготовка; вторият блок има за цел да ориентира учениците „към професии с широк политехнически профил, който осигурява възможност за мобилност“. Подготовката на учениците в този блок се свързва „както с овладяването на солидни знания в различните области на науката, със засилването на политехническото, нравственото и естетическото възпитание, така и с участието на учащите се в сферата на материалното производство, на обслужването, на научно-техническото творчество и т. н.“; чрез третия блок се завършва подготовката — осъществява се „непосредствена трудова реализация в производството, в заводите, в аграрно-промишлените комплекси, в обслужващата сфера“. Главната задача на този блок е „да осъществи конкретната специализация“ в дадена област.

Това преустройство налага с необходимост да се разработи отново учебното съдържание по география, като се съобразява с изискванията към подготовката на младежта в етапа на изграждане на обществото на зрелия социализъм. За решаване на тази първостепенна задача ще е необходимо да се обединят усилията на всички географи — научни работници от БАН и ВУЗ, методици и учители.

Като се отчитат редица слабости в подхода към младежта, най-съществените от които са непроучаването и несъобразяването с нейните интереси и потребности, в Писмото се поставят нови задачи, които се отнасят пряко до учебно-възпитателната работа и по география.

Възелът на основните проблеми на младежта е „въпросът за реализацията на младото поколение“. Реализацията означава разгръщане силите и способностите, утвърждаване и обогатяване на същностните черти на младия човек в условията на неговата подготовка и активното му участие в обществено-икономическия живот на страната; реализация, която да съответствува на новите изисквания и критерии, на повелята за високо качество и ефективност при изпълнението на задачите, които решава нашето общество.

Училището и ВУЗ готвят младежта за производството в материалната и духовната сфера, както и за нуждите на обществения и културния живот на страната. Новите условия поставят необходимостта от значително повишаване качеството на човешките ресурси, на нашия интелектуален национален потенциал, който да се приведе в съответствие с изискванията на социалистическото строителство и научно-техническата революция.

Задачите, които се поставят в областта на реализацията на младежта, са: да се постигне висок професионализъм, участие в усъвършенстване социалистическата организация на труда, висока дисциплина, както и да се формират трудови умения и навици.

Човекът, който се готви за социалистическото производство в новия етап на изграждане на зрялото социалистическо общество, ще изпълнява предимно функции на програмиране, наблюдение, контрол, организация и управление. Високата степен на механизация и автоматизация на производството ще измени съотношението между умствения и физическия труд; физическият труд ще се насища все повече с интелектуално съдържание.

Всичко това поставя на сериозно изпитание образователната система, чрез която трябва да се формират младите хора с нови качества, които да са съобразени не само с изискванията на днешното време, но и с изискванията след 5—10 години, когато част от сега подготвените младежи ще навлязат в производството. Това означава, че пред педагогическите кадри се поставя сериозната задача да разработят принципите на изпреварващото възпитание и да ги реализират.

В Писмото се поставя сериозно въпросът, дали можем да смятаме, че нашата образователна система отговаря на изискванията за подготовка на младото поколение, когато се ширят формализмът и „бележкарството“; когато усилията са насочени преди всичко към механично запаметяване; когато учебните програми в някои области са ненужно претоварени, а в други страдат от съществени празноти; когато все още липсва яснота по самата същност на политехническото образование; когато производствената практика се води вяло и безотговорно и по такъв начин не се създават навици за труд, за организираност и т. н. у младия човек.

За да отговорим на съвременните изисквания за подготовка на многостранно развита личност, преди всичко трябва да извършим прелом в изграждането на социалистическата организация на труда на всички равнища и във всички сфери и дейности. Това ни задължават и решенията на Националната партийна конференция. Тази организация трябва да обхване трите елемента на трудовия процес: целесъобразната дейност на човека, предметите на труда и средствата за производство. Конференцията постави задачите за високо качество и ефективност не само в областта на икономиката, но и във всички останали сфери и дейности. В областта на образованието (средното и висшето) сериозно стои въпросът за повишаване качеството и ефективността на подготовката на кадрите. За решаването на тази задача е необходимо да се подобри научната организация на труда както на учителя (преподавателя), така и на учащите се (ученици, студенти). Социалистическата организация на труда е свързана с въпросите на прогнозирането и планирането. А прогноза без диагностика е невъзможна. Ето защо е

необходимо непрекъснато да се повишава научното равнище на работата в учебните заведения.

Важна педагогическа задача е да се определят прецизно целите на обучението на всеки курс по география, да се установи равнището на обученост и възпитателност и след това да се организира учебно-възпитателният процес.

От сериозна преценка съгласно Писмото се нуждае постановката за трудовото възпитание, за възпитателното въздействие на труда. Трудът сам по себе си не възпитава. Той въздейства чрез социалната среда, чрез колектива, в който е създадена обстановка на другарство, колективизъм и чувство за отговорност пред колектива. Възпитава високо организираният труд. Това, че учениците провеждат производствена практика в промишлените и селскостопанските предприятия, не всякога означава, че те се възпитават трудово. В много предприятия с лоша организация на труда на учениците те само си губят времето, вместо да се възпитават в труд.

От особено значение е учениците да се трудят в клас и у дома, като усвояват методи за самостоятелно придобиване на нови географски и други знания. Чрез добре организирания учебен труд трябва да се възпитават качества на изпълнителност и точност, оперативност и деловитост, прецизност и творческа фантазия, без които не може да се осигури високо качество и ефективност на нито едно производство. Още от ученическата скамейка е нужно да се възпитава у учениците чувство към новото, рационалното.

В Писмото сериозно се поставя въпросът за стимулите в труда. Системата на обучение сега е такава, че учениците не се стимулират достатъчно в процеса на самото усвояване на учебното съдържание. До известна степен този въпрос се решава задоволително при използване елементи на програмираното обучение.

Във връзка с високоэффективната реализация на младия човек и изискванията на съвременното производство др. Т. Живков поставя въпроса за изграждането на организационна култура у учащите се, което означава у всеки младеж и девойка да се формира вътрешно чувство за организираност като неразделна част от тяхната обща култура, което да се превърне в жизнена необходимост за тях.

Остро стои въпросът за коренна промяна в отношението към времето — обществено и лично. Организацията на времето, ефективно използване на всеки ден, час и минута означава висока ефективност на труда и на учителя (преподавателя), и на учащия се (ученика, студента). Маркс казва, че всяка икономия се свежда до икономия на времето. У младежта трябва да се създаде потребност от целесъобразно планиране на личните усилия, концентриране на усилията на решаващия участък, от проява на висока дисциплина. Тук може да се търси един от пътищата за разтоварване на учащите се, ако всеки младеж съумее да организира работата си така, че да не пилее напразно нито възможностите, които му дава

нашето социалистическо общество, нито дарбите и способностите, с които го е дарила природата. Пред всички нас стои задачата да възпитаваме у младите хора качества на деловитост, оперативност и организираност.

Цялата обстановка ни задължава да преустроим нашата възпитателна работа. Главна наша цел трябва да стане формирането чертите на новата социалистическа личност чрез висока организация на собствения си труд и този на учащите се.

Когато др. Т. Живков в своето Писмо поставя въпроса за нов подход в отношението към младежта, той има пред вид, че отношенията между учителите и учениците, между студентите и преподавателите трябва да бъдат отношения на доверие, взаимно уважение и грижи за развитието и изявата на силите и способностите на всеки юноша и девойка, на всеки младеж. Новите моменти тук са изискванията за повишаване критериите към развитието на младежта, към работата с нея. Да се даде превес на качествените пред количествените показатели. В нашата учебно-възпитателна работа това означава за подготовката на учащия се да се съди не само по количеството на придобитите знания, а по това, как той умее да ги използва за решаването на практическа задача и, за придобиването на методи за самостоятелна познавателна дейност, дали са се формирали у него нови качества на личността, какво е неговото отношение към действителността, какво е неговото поведение и т. н.

Ръководство за действие, а едновременно с това и мярка за нещата, мерило за вярна преценка на извършеното — в това е смисълът на новите, по-високи критерии.

Писмото ни задължава да внесем дълбоки изменения както в съдържанието, така и в организацията на учебно-възпитателния процес. Основното е да се премести центърът от запаметяването към самостоятелното критично и творческо мислене. Да освободим учебния процес от информационния баласт, да престанем да поднасяме на учащите се знания, които остаряват бързо и не съдействуват за тяхното интелектуално развитие.

Особено сериозни задачи се поставят във връзка с повишаване равнището на идеологическата работа. На първо място тук стои въпросът за формирането на социалистическа съзнателност с висока степен на зрелост. Идеологическата зрелост трябва да се осъществява в тясна връзка и единство със социалистическото строителство на сегашния етап.

Непреходен характер имат патриотичното и интернационалното възпитание на младото поколение. Тук трябва да се има пред вид постановката за сливането на патриотичното с интернационалното възпитание, най-ярък израз на което е българо-съветската дружба.

Изискването за многостранно възпитание на младия човек налага въвеждането на комплексния метод във възпитателната работа.

Политическото възпитание си остава важна задача, която ще се осъществява не само чрез формите на политическата просвета, но и чрез учебно-възпитателния процес по всички предмети. Географията в това отношение притежава големи потенциални възможности.

Сериозно се поставя задачата за естетическото възпитание на младежта, за формирането на естетически вкус, за внедряването на социалистически начин на живот, за изграждането на ново отношение у младежта към нашата социалистическа действителност.

Изводи и препоръки

1. След III конгрес на географите в България в политическия живот на нашата страна станаха важни събития — Националната партийна конференция, пленумите на ЦК на БКП за научно-техническия прогрес и селското стопанство, Писмото на др. Т. Живков до ЦК на ДКМС, които налагат сериозно да се огледа работата ни по обучението и възпитанието на учащата се младеж.

2. От съществено значение за многостранното развитие на младежта е тя да получи широка географска култура. Това налага да се преоцени още веднъж мястото на училищната география в учебните планове на всички видове училища. Особено сериозно трябва да се разгледа мястото на родната география с оглед на осъществяване задачата за патриотичното възпитание.

3. Необходимо е всеки учител и преподавател във ВУЗ да се запознае основно с решенията на Националната партийна конференция и Писмото на др. Т. Живков до ЦК на ДКМС и да преустрои своята работа с оглед решаването на поставените въпроси на обучението и възпитанието по география на ново, по-висококачествено равнище. За целта:

а) да се внедрява научна организация на труда на учителя (преподавателя) и учащите се (ученици, студенти);

б) да се прилага нов подход към младежта, при който доверието, уважението и грижата за развитието на учащия се да станат основа на взаимоотношенията;

в) да се подобрят коренно методите на обучение — да се поведе борба срещу формализма и „бележкарството“, претовареността и сухия дидактизъм;

г) да се издигне на ново, по-високо равнище идеологическата работа с младежта.

Основна цел да стане високоефективното, многостранно развитие на учащите се, тяхната пълна реализация.

4. Големите и отговорни задачи, които др. Т. Живков и партията поставят пред дейците на народното образование, изискват мобилизация на целия научен, методически и преподавателски потенциал за тяхното успешно решаване.

TOPICAL PROBLEMS OF SCHOOL GEOGRAPHY

Paulina Vekilska

Summary

The article treats some basic problems mentioned in T. Zhivkov's letter to the Central Committee of Dimitrov's Comsomol Organization, so as to point out the main goals, which on the background of common tasks should be solved by school geography in connection with a comprehensive reorganization of education.

More precisely the author emphasizes those problems related to training and discipline improvement in secondary and higher school, forming of a socialist personality, organization of teachers' and pupils' work according to socialist principles, overcoming some disadvantages in teaching methodology and educative work such as formalism and ambition for just getting good marks.